

PREČO BY NEMOHLA BYŤ FILOZOFIA AKO FILOSOFIA ALEBO O JEDNOM MALOM NENÁPADNOM "σ"

VLADISLAV SUVÁK, Katedra filozofie FF PU, Prešov

Grécke slovo φιλοσοφία prepisujeme do slovenčiny grafémou "filozofia". Takto vecne by sme mohli charakterizovať našu súčasnú situáciu. No keď si položíme otázku, čo sa skrýva za výrazom "prepisujeme", musíme konštatovať, že prepisovať tu znamená "dodržiavať normu", ktorú kedysi prijala (a dnes stráži) určitá "inštitúcia" - napr. *Jazykovedný ústav SAV* alebo jednoducho *Slovník slovenského pravopisu*. Ak teda kdekolvek napišete slovo "filozofia", nikto sa nad tým nepozastaví, ba dokonca preukážete dobrú znalosť slovenskej jazykovej normy. (Asi vás za to nebude nikto chváliť, ale aspoň nikoho nepobúrite.)

Práve som načrtol určitú samozrejmosť priestoru jazyka, v ktorom sa pohybujeme... No skúsme si položiť otázku, prečo vlastne prepisujeme výraz φιλοσοφία tak, že v koreni SOFIA zamieňame S za Z? Ked' si ju položíme, naša odpoveď už nebude pravdepodobne taká samozrejmá ako naše písanie. Práve túto otázku by som rád na chvíľu otvoril. A pretože nechcem vystavať čosi ako malý metafyzický (či "metafysický"?) traktát pomenovaný trebárs *O správnom písaní jedného slova*, priznám sa hned' na začiatku, že vo vlastných slovensky písaných textoch prepisujem grécke φιλοσοφία dô-verne, t.j. zachovávam v koreni σοφία ono malé nenápadné "σ".

A práve vo chvíli, keď bystré oko jazykovo zdatného vedca narazi na grafému "filozofia", zrodí sa v jeho duši otázka, či ide len o nejaký druh neznalosti, alebo sa tu objavuje akási podivná a zbytočná dvojznačnosť. Jazykovedec cíti, že je "vo výhode" (norma stojí pevne za ním), ale zároveň tuší, že táto výhoda je až príliš formálna a sama otvára nekonečné pole otázok, na ktoré neodpovedá, ale oveľa skôr ich otvára.

Svoje poznámky k písaniu slova "filosofia" začнем od konca. Už dávnejšie sa k tejto otázke vyjadril slovenský jazykovedec Juraj Furdík.² Jeho stať končí týmito slovami (s. 10): "Teda, kolegovia filozofi: nemajte slovenčine a po slovensky hovoriacim

¹ Analogicky ide o prepis ďalších gréckych a latinských slov, napr. lat. *metaphysica* (odvodené z gréckeho τὰ μετὰ τὰ φυσικά φύσει, tzn. "knihy, ktoré nasledujú za [Aristotelovými] *Fysikami*", za knihami skúmajúcimi φύσει, FYSEI, veci prirodzené, vznikajúce a zanikajúce) atď>.

² Bližšie pozri staršiu diskusiu k tejto otázke v samizdatovom časopise pre myslenie *Rozhovor č. 1*, Prešov 1994: J. Furdík, *Na obranu Z, alebo Kolko nôh má osol?*, s. 7-10; V. Suvák: ... že filosofia nie je Milovaná Žofia, s. 5-6. Musím docentovi Furdíkovi podakovať, za to, že sa už vtedy pustil do diskusie na tak nevd'ačnú tému. Ešte k názvu state ... že filosofia nie je Milovaná Žofia: práve vlastné meno Žofia je priamym etymologickým nástupcom slova σοφία (= múdrost'; pôvodne: zdatnosť', zručnosť'; neskôr vedenie, najvyššie poznanie). Teda z pôvodnej φιλοσοφία by sa mohla dnes pokojne stať hoci aj "filožofia" - no o žiadne Žofie filosofii zrejme nejde... Ak sa mylím, opravte ma, prosím.

i píšucim za zlé, že vás slovne i písomne pomenujú slovom, v ktorom zaznie i v písme bude z. Vy si vo svojich textoch napíšte tie slová s písmenom s - ak to má osobitnú funkciu, ak chcete zvýrazniť ten vzťah k sofii - k múdrosti. Bez tejto funkcie však bude vaše úsilie pôsobiť iba extravagante a komicky. Filozofi predsa majú dôležitejšie poslanie než bojovať proti veterným mlynom."

Takže v prvom rade sme sa dozvedeli, že slovenčina nezakazuje písanie "filosofia", ak to má nejakú osobitnú funkciu. To je chvályhodné. Ved' prečo by nás mala gramatika raz a navždy uväzňovať? No zároveň musím (ešte raz) konštatovať, že aj keď k svojmu písaniu "filosofia" pripájam vždy poznámku vysvetľujúcu "osobitnú funkciu" tejto grafémy, ešte sa mi nestalo, aby mi to nejaký/á jazykový/á korektor/ka "povolil/a". Doteraz mi to vždy zakázal/a... Prečo?

Slovenská jazyková norma - upozorňuje J. Furdík - určuje grafickú podobu pôvodného intervokatívneho "s" (t.j. "s" stojaceho medzi dvoma samohláskami alebo medzi samohláskou a zvučnou spoluohláskou) podľa pravidiel výslovnosti uplatňovaných v slovenčine (ide hlavne o grécke a latinské slová; napr. gr. φιλοσοφία, φύσις, φύσικη, μουσική, lat. universitas, philosophia, metaphysica, physica, atď.). Toto pravidlo je všeobecné, priam univerzálné, (v zmysle kartesiánskej vedy) metodické. Preto sa mechanicky (lebo pod tlakom univerzalistickej "vedeckej metódy") uplatňuje vo "všetkých" prebratých slovách. O to prekvapujúcejšie sú slová ako *renesancia* a pod., ktorých sa to netýka. Výnimkou sú snáď len niektoré novoprebraté slová, keďže ich autori preberajú hlavne z angličtiny alebo z iných neslovenských jazykov a neuvedomujú si ich grécky pôvod - napr. *ekosofia*, *historiosofia*, *teosofia* a pod., hoci by sa podľa vyššie spomenutého pravidla mali "logicky" prepisovať ako *ekozofia*, *historiozofia*, *teozofia*. To ale dosť divne znie - tak nevznešene! Dúfam, že si jazykovedci svoje nedôsledné "strázenie" včas všimnú...

Mohli by sme si položiť otázku, prečo by mala byť *výslovnosť* určujúca aj pre *písanie*? Z moderných európskych jazykov koniec koncov len štyri (pokiaľ sa nemýlim) prešli od staršieho písania slova filosofia (od historického latinského *philosophia*) k novšiemu písaniu *filosofia* a najnovšiemu *filozofia*: maďarský, poľský, český a slovenský jazyk. V Česku bol po diskusiah prijatý dvojtvar, teda možnosť prepisovať slovo φιλοσοφία tak i onak. V historických slovníkoch by sme si ľahko overili, že aj v našich jazykových prostrediach sa písalo slovo filosofia s "s". Možno by bolo zaujímavé pátrať po dôvodoch zmeny jazykovej normy. Konštatovanie, že je už raz taká, asi neobstojí. A nejde len o "logickost" tejto normy - ved' slovotvorba narábajúca s rovnakým koreňom SOFIA nepostupuje (ako sme videli) logicky.

Česky jazykovedec Simeon Romportl sa domnieva, že v našich jazykových prostrediach išlo o "*deintelektualizáciu jazyka*" a "*vulgarizáciu jazyka*", ktorá bola v Čechách spojená s prijatím novej jazykovej normy v r. 1957, a chápe ju ako snahu ÚV KSČ o "*ludový jazyk*" očistený od všetkých "*pseudointelektualizmov*" [1]. Možno na tom čosi bude. Ale tento historizujúci moment nie je nateraz dôležitý.³

---

³ Predpokladám, že žiadny slovenský jazykovedec by takýto argument nepripustil - ved' čo už mohla mať KSČ v 50-tych rokoch s jazykovedou...

J. Furdík konštatuje (*Rozhovor*, s. 10): "Pravopisná norma nezakazuje, naopak otvára a ukazuje možnosti. Treba ju tak chápať a nepripisovať jej tvorcom zaslepenosť, tuposť a dogmatizmus. Je zbytočné takto nefilosoficky (= nemúdro) si umelo vytvárať nepriateľov."

Ak mi teda slovenská jazyková norma nezakazuje písat' "*filosofia*", tak to rád využijem. Mám pre to "súkromný" dôvod s "verejným" dosahom. Vopred upozorňujem, že sa nesnažím vytvoriť nejaký nový (súkromný) jazyk. Oveľa skôr sa pokúšam obnoviť nás cit pre jazyky staré (na jednej strane). Ale nechcem pritom zvýrazňovať myšlienku nejakej jednej, pr(a)vej "*filosofie*" (na strane druhej)... Vo vzťahu φίλειν a σοφία (o tom som presvedčený a stále viac ma o tom presviedčajú samotné staroveké texty) sa formujú (lebo sa formovať môžu, a to vďaka "povahe" tohto vzťahu, ktorá je určovaná zvláštnym "napäťím") *mnohé filosofie*; "spája" ich práve tento vzťah, ktorý však nie je to jediné, čo vytvára ideu "toho spoločného". Je preniknutý zápasom, a to v plnom slova zmysle "spoločným zápasom", o veci (filosofie)... Dovolím si povedať, že dodnes je tento zápas mimo tohto vzťahu len tragikomickým gestom (ne-filosofického, tj.) ne-vzťahujúceho sa úsilia (avšak prinášajúceho "zisk" - mám na mysli napr. stratégie marketingu, reklamy, politiky a pod.).

Φίλοσοφία je grécke slovo a ako také odkazuje na ďalšie grécke slová. Ak by som ho zakódoval do grafickej podoby FILO-Z-OFIA, stážil by som si napr. dekódovanie priamych odkazov k *sofistom* (HOI SOFISTOI; alebo "zofistom"?), k *siedmim mudrcom* (HOI SOFOI; alebo "siedmim žofiám"?), k *nahým sofistom - mudrcom* (GYMNA-SOFISTAI; alebo "holým žofkám"?")⁴ atď. A naopak, vytratila by sa úzka súvislosť s novodobými slovami *ontosophia* (Clauberg), *pansofia* (Komenský), *theosophia* (Steiner), *ecosophy* (Skolimowski) a pod., ktoré boli vytvorené práve z gréckeho základu σοφία a odkazujú priamo naň. Slovo σοφία nie je dôležité len v gréckom myслení, preto považujem za *užitočné zachovať* ho v uvedených prebratých slovách s písaným "s". A nemyslím si, že je to len boj proti veterným mlynom. Viac nefilosofické (= "nemúdre"; hoci slovo *ne-múdre* by malo byť vyjadrené v klasickej gréčtine oveľa skôr slovom "*ne-sofistické*")⁵ by mi pripadalo mechanicky preberať pravidlá, ktoré sú neužitočným (a zbytočným) zakódovaním písma. Nič mi totiž nebráni písanie slovo *filosofia* s S a pritom ho vyslovovať so Z. Takisto nepíšeme *gde* (*fudbal* atď.), ale *kde* (*futbal*)... A podobných príkladov nájdeme obrovské množstvo.

⁴ Porovnaj Aristoteles: *Fragmenta* 30 (Ross); Strabo 762; Plutarchus, *Alexis* 64; Lucianus, *Fugit*. 7 atď.

⁵ Výraz "filosofický" znamená v antickom platonizme (teda v prevládajúcej pozícii helenistického myслenia) "usilujúci sa o múdrost"; v žiadnom prípade neznamená "múdry". Práve Platón sa pokúsil ako prvý diferencovať všeobecne prijímanú múdrost' sofistov od "skutočnej múdrosti", ktorá je nevysloviteľná. Platón si nenárokoval konečné "odpovede", ktoré by mohol ktorosi považovať za "múdrost" - vylučoval to charakter sokratovskej dialektiky (mali by sme to priznať aj napriek tomu, že Platóna čítame zvyčajne "pozitívne"). Pozri napr. Platónov *VII. list*, (Ep. 341e3), ktorý je typickým prejavom platónskeho postoja k *nevypovedateľnosti vedenia* (nezapísateľnosti - ἄρρητον, pozri aj *Phaedrus* 274b n.).

Spomínaný boj (proti moderným veterným mlynom) začína vtedy, keď sa výzva na zmenu spája s duchovnou a kultúrnou atmosférou súčasnosti. Takýmito bojovníkmi sa stali napr. Ladislav Hejdánek [2] alebo Karel Kosík [3], ktorí hovoria dokonca o "kultúrnej negramotnosti". K. Kosík analyzuje fenomén verejnej mienky ako atribút modernej doby a píše: "Degradace filosofie na oblísbený módni artikel, na vyhľadávaný a rozšírený predmet povrchní konverzace a oblast nezávazného povídani není nevinnou záležitosťí." ([3], 47) Rozlíšenie medzi filoSofiou ako pôvodne gréckym určením a filoZofiou⁶ navrhuje L. Hejdánek. Považuje za užitočné písat "filozofia" všade tam, kde ide o momentálnu módnu vlnu (pravdepodobne amerického pôvodu), keď je reč o "filozofii futbalu" a pod.⁷

Takže: dôvody na písanie filosofie s S vo vlastných textoch sa mi zdajú ako dostačné, ak chcem písat o tom gréckom úsili, ktoré *smerovalo* (φίλειν - tu je vyjadrená celá dramaticosť tohto úsilia) k *sofii*. Σοφία v tomto kontexte znamená najbytostnejší záujem človeka POLIS byť zainteresovaný na vlastnom (t.j. grécky na "obecnom" čiže, moderne, na "politickom") konaní. Toto byť zainteresovaný nechápme ako synonymum *konania* - jeho zmysel je omnoho širší a konanie má z neho nutne vyplynúť... Aj keď dnes sa už starými gréckymi snahami o sebauchopenie až tak úplne (dejinne) nestožňujeme, predsa nás (v priebehu dejín) formovali (vytvárali určitý rámec alebo aj ohraničenie) a touto formou "zavázovali" myslieť istým spôsobom. Preto považujem za potrebné vytrvalo cibíť naše zmysly, aby neotupeli a aby sa spoločne s nimi nestratilo čosi, čo by sme nemali zanedbávať. Či je moje zdôvodnenie extravagantné alebo komické, to nech posúdia povolení. Som však rád, že nie je "protislovenské".

A ešte čosi. Vidí sa mi dokonca prijateľné vymedzenie (niektorých) súčasných filosofií ako "súbojov s veternými mlynmi"- tie totiž často stavíame sami sebe (práve v jazyku) - a to už je dobrý dôvod na vojnové výpravy. Samozrejme, *simulované*. Lebo ten, kto seká do veterných lopát, nedokazuje ich univerzálnu pravdivosť a - skutočnosť. Bojuje s tým, čo "vidí" (lebo "cítí"), a preto má význam *diferencovať* a s touto differenciou zároveň pripomínať *spojitosť* jeho videnia (cítenia) s panujúcim videním a cítením. Aj mnohé "filosofie" zaznamenali v poslednej dobe obrovský nárast simulácií, ktoré sa dajú v písme rozlíšiť práve ako "filozofie" označujúce ono úsilie (pripomínajúce strategiu reklamy, marketingu a podobných "prísnne zainteresovaných úsilií" zaujať, t.j. docieliť *vlastný zisk*).

Opakujem ešte raz: môj návrh sa týka písania (nie vyslovovania) slova filosofia. A to práve preto, že jazyk nevlastníme (ani my, ani jeho strážcovia či jazykovedci), a aj preto, lebo ním nielen hovoríme, ale (pokiaľ ide o filosofiu) predovšetkým *píšeme*. Prečo by sme mali vždy a všade za každú cenu udržiavať ten (nad)ludský univerzalizmus, o aký usilujú všetky "normy"? Prečo ešte aj vo veci vztahu *písaného a vyslovovaného argumentujeme* takou naivnou "metafyzikou" (ktorá je však hlavne

⁶ Zo svojej zbierky "filozofí" vyberiem aspoň dve vydarené: filozofia prestavby poličajného zboru a filozofia programového vyhlásenia vlády.

⁷ Obdobnou (aj keď nevýraznou) verejnou výzvou na diskusiu na Slovensku bol redakčný článok 1. čísla *Rozhovoru* s názvom *Nie je filosofia ako filozofia* (s. 3-4), ktorého autormi boli niektorí študenti ["katedry filozofie"] FF UPJŠ v Prešove - s najväčším podielom Konštantína Čikovského a Eleny Grohovej.

naším presvedčením, ku ktorému sa neradi priznávame a ktoré vnucujeme iným)? Lebo ak chceme programovo "byť" alebo "zostat" metafyzikmi, neznamená to, že máme metafyziku chváliť a zároveň (svojou naivitou) spochybňovať. To by sme jej skutočne nemali robiť. Je to už staršia dáma - očakáva od nás okrem iného aj určité spôsoby.

(Ešte motto: "Dnešním světem se musíte pročít!"

Jan Werich: *Divadelní předscény*)

LITERATÚRA

- [1] ROMPORTL, S.: Dilo nepovolaných. In: Proglas, roč. IV., č. 1/1993, s. 2-6.
- [2] HEJDÁNEK, L.: Jazyková norma a filosofie. In: Reflexe, č. 7-8/1992, s. 9-4 až 9-5.
- [3] KOSÍK, K.: Moc a filosofie. In: Rozhovor, č. 1/1994, s. 32-51.

Mgr. Vladislav Suvák
Katedra filozofie FF PU
ul. 17. novembra 1
080 78 Prešov
SR